

Ульянова К. М. Вплив національних чинників на функціонування періодичної преси Донбасу: діахронічний вимір // Морально-етичний дискурс сучасних ЗМІ в координатах викликів доби: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (Буча, квітень, 2016). – К.: Міленіум, 2016.- С. 114 – 117.

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ДОНБАСУ: ДІАХРОНОНІЧНИЙ ВИМІР

Ульянова К. М., ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Перші свідомі зародки громадсько-політичного визвольного й автономістського руху нашого народу відносимо до середини ХІХ ст., коли сформувалася «романтично-християнська» течія української свідомої інтелігенції – Кирило-Мефодіївське братство, що стало дороговказом для своїх наступників. Подальше придушення в зародку національного руху в Україні за допомогою цензурних закладів та періодичне загострення суспільно-політичних відносин не зламали ідейні стереотипи реформаторсько-просвітницької діяльності українства за свою національну ідентифікацію, хоча й ставали значною перепорою на шляху втілення бажаних світоглядно-ціннісних національних засад. Найбільш чутливими до таких перешкод у процесі державотворення в першу чергу були багатонаціональні території нашої країни, які й досі викликають серйозні національно-ідеологічні суперечки.

Зародки національно-культурного відродження на Лівобережній Україні спостерігаємо ще до появи періодики, у дворянську добу (кін. ХVІІІ ст.), коли активізувався рух з вивчення історії української козаччини: збирання історичних матеріалів (літописів, хронік, державних документів) та їх осмислення крізь призму національних інтересів. Про це свідчать наукові здобутки В. Рубана, О. Безбородька, Я. Маркевича та ін.

Становлення східноукраїнської журналістики відбувалося в процесі формування національно-культурної й соціально-етнічної спадщини регіону. Значним каталізатором на цьому шляху було утворення Харківського університету – найпотужнішого культурного осередку Східної України. Часописи-первістки «Харьковский еженедельник», «Харьковский Демокрит», «Украинский вестник», створені харківськими мислителями на поч. ХІХ ст., мали яскраво виражену специфіку українського, точніше, слобожанського менталітету. Більшу частину друкованого простору цих видань становили українськомовні тексти, що вочевидь засвідчило виразний прояв національного характеру українського народу в складі Російської імперії.

Революційні події в Україні 1905 – 1907 рр. якісно модернізували й видозмінили суспільство й значною мірою вплинули на засади розвитку періодичної преси. Упровадження тимчасових правил друку розкрили широкі можливості для видання періодики приватними особами, що призвело до появи періодичних органів масового призначення й універсального змісту. У цей час в інформаційному полі тоді ще Катеринославської губернії більш чи менш успішно функціонували біля 20 газет, серед яких вирізняються й українськомовні назви, – «Запоріжжє», «Добра порада» (Катеринослав), «Слобожанщина» (Харків), «Степ» (Петроград), «Хлібороб» (Лубни) та ін. На сьогодні вони утворюють «золотий фонд» української національної журналістики, яка відверто й потужно заявила про свої функціональні можливості, із самого початку свого існування задаючи високі професійні стандарти. Саме на сторінках цієї преси вперше відкрито прозвучали слова про повноцінність рідної культури, спроможність до самостійного духовно-культурного поступу.

Революційні події 1917 р. стали поштовхом для поширення на східноукраїнських територіях пресових органів різної політичної орієнтації: як українських національних сил, так і загальноросійських політичних таборів, а також революційних видань новостворених місцевих рад нейтральної політичної позиції. У цей час з'являються перші українськомовні видання й у Донбасі – «Слов'яносербський хлібороб» (Слов'яносербськ, 1917) і «Вільне слово» (Бахмут, 1918). Останнє із них введене до наукового обігу краєзнавцем О. Добровольським, який стверджує, що на його сторінках публікувалися молоді таланти Донеччини на чолі з В. Сосюрою [1].

Ідеолог українського національного відродження І. Дзюба в серії культурологічних есеїв під загальною назвою «Донецька рана України» послідовно описав український визвольний рух Донбасу в різні часові проміжки: «Особливо рясно заколося українське літературне слово на Донеччині в добу національного відродження поч. ХХ ст. та в 20-ті роки, коли здійснювалася так звана “українізація”: відбувався перехід на українську мову освіти, преси, книговидання тощо. Цей короткий період відносно вільного національного розвитку, коли впали прямі заборони царських часів, показав, на що здатні розкуті сили українського народу в усіх сферах культури. І в Донеччині народжуються українські газети й журнали, українські театри, виявляють себе українські поети й прозаїки. Але це піднесення налякало більшовицьку владу, яка побачила в цьому небезпеку “сепаратизму” й “націоналізму”» [2].

Так, вже на поч. 1930-х рр. відбувається поступове нищення залишків української національної думки на сторінках друкованої преси, що з рештою призвело до її деукраїнізації й остаточної втрати національного змісту. Така картина функціонування періодики, не беручи до уваги короткочасну «відлигу» в 1950-х рр., була незмінною до часів нарощування революційних

процесів кін. 80-х рр. ХХ ст., результатом яких була довгоочікувана розбудова української державності.

Окремої уваги на шляху становлення стійкої системи національної преси заслуговує вивчення окупаційної українськомовної періодики Донбасу 1941 – 1943 рр., яка була доволі специфічним явищем формування громадської думки в умовах розгортання зтяжнього військового протистояння. У період нацистської окупації в Донбасі функціонувало 24 органи преси, 13 з яких виходили українською мовою («Маріупольська газета», «Костянтинівські вісті», «Донецька газета», горлівський «Український Донбас», первомайське «Нове життя», попаснянський «Ранок», макіївська «Українська земля», волноваський «Хлібороб» тощо). Запровадження цих видань ініціювалося штабами військових частин вермахту, органами місцевого самоврядування й підтримувалося представниками ОУН, які забезпечували реалізацію українізаційних впливів. «Часописи, що функціонували на окупованій території стали своєрідним культурним феноменом – не лише важливим елементом нацистської пропагандистської машини, але й <...> засобом популяризації духовної спадщини українського народу» [3].

Згубні суспільно-політичні процеси стагнації й застою в державі в наступні десятиліття функціонування партійно-радянської журналістики призвели до повної втрати її творчого обличчя й національного змісту. Особливої гостроти набуває тенденція відриву слова від діла, закладена ще в ленінські часи, уніфікація й усічення ефірного часу на користь центрального мовлення в електронних ЗМІ, що гальмувало творчі й матеріально-технічні процеси, знищуючи на пні національно-патріотичний розвиток.

Слід зауважити, що остаточне здобуття незалежності українською державою не вирішило основних національних питань у поліетнічному Донбасі, де Радянський Союз для значної частини населення залишився єдиною «емоційною батьківщиною». Левиною долею цьому сприяла присутність зовнішнього інформаційного впливу Росії, що стало причиною роздвоєння ідеологічних стереотипів масової свідомості населення і, як наслідок, втрати частини національного медійного простору.

У підсумку слід наголосити, що на кожному із згаданих етапів історичного розвитку, особливо в умовах багатомірності ідейно-культурних процесів, роль ЗМІ має стати консолідуючим державотворчим чинником – понести високу місію у формуванні шанобливого ставлення до своєї нації, культивуванні кращих рис української ментальності, забезпеченні повноправного функціонування державної мови, культури, історії, духовності,

що є запорукою формування цілісного національного інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Добровольський О. Українське відродження на Донеччині й Луганщині в 1917-22 роках. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nskonstantinovka.com.ua/forum/gorod_konstantinovka/politika/stor_ua. — Дата звернення : 20. 03. 2015.

2. Дзюба І. Донеччина — край українського слова / Дзюба І. М. Донецька рана України: Історико-культурологічні есеї. — К. : Інститут історії України НАН України, 2015. — С. 14.

3. Титаренко Д. М. Культурне життя на Донбасі під час нацистської окупації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Tytarenko_Dmytro/Kulturne_zhyttia_na_Donbasi_pid_chas_natsystskoi_okupatsii.pdf. — Дата звернення : 27. 02. 2016.